

УДК 33:328.185(477)

Бланк М. Е.

студентка

Запорізького національного університету

Батракова Т. І.

кандидат економічних наук,

доцент кафедри фінансів та кредиту

Запорізького національного університету

Blank M. E.

Student

Zaporizhzhya National University

Batrakova T. I.

Candidate of Economic Sciences,

Associate Professor of Department of Finance and Credit

Zaporizhzhya National University

ВПЛИВ КОРУПЦІЇ НА ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

THE INFLUENCE OF CORRUPTION ON THE ECONOMY OF UKRAINE

Анотація. На сьогоднішній день економіка України потерпає від величезних збитків, нанесених корупційною діяльністю, саме тому ця тема є однією з найбільш актуальних для нашої держави. У даній роботі використовувались такі методи дослідження як описовий, метод аналізу та синтезу, графічний. Ґрунтовне вивчення даної теми сприятиме розвитку економіки та поліпшенню соціально-економічного життя населення країни.

Ключові слова: корупція, тіньова економіка, індекс сприйняття корупції, Національне антикорупційне бюро України.

Постановка проблеми. Розвиток діяльності мафіозних структур та тіньової економіки, неефективне використання бюджетних коштів, поглиблення соціально-політичних конфліктів та зниження конкурентоспроможності національного продукту, падіння економічної системи, – до всього цього призвела багаторічна ситуація, що сприяла розвитку корупційних дій в Україні. Аналіз впливу цих дій виходить на перший план у зв'язку з євроінтеграцією та необхідністю якісної зміни структури економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначенням поняття корупції та її впливом на економічну систему займалися такі вчені, як Користін О.Є., Барановський О.І., Герасименко Л.В. Також вплив корупції на фінансову систему держави досліджував Красніков Д.А.

Мета статті полягає у дослідженні теоретичних аспектів впливу корупції на економіку держави, формулюванні об'єктивної картини даного питання, показі доцільності

ведення антикорупційної політики, визначенні подальшої необхідної стратегії дій держави щодо боротьби з корупцією.

Виклад основного матеріалу дослідження. Корупція (лат. *corruptio* – підкуп, хабар) – неправомірна діяльність у сфері політики та державного управління, яка полягає у використанні посадовими особами доручених їм прав та владних можливостей для особистого збагачення.

Із методологічних позицій виділяють три основні підходи до визначення поняття корупції.

Згідно з першим, корупція є відхиленням від норм права, службової етики та загальних моральних принципів. Такий підхід дає можливість трактувати корупцію у широкому та вузькому планах. У широкому значенні корупція розглядається як пряме використання посадовою особою прав, пов'язаних з його посадою, з метою особистого збагачення. У вузькому розумінні корупція характеризується прийняттям протиправного рішення

посадовою особою, що дає можливість одержання певних благ іншою стороною, а посадова особа при цьому отримує незаконну винагороду.

Посадові особи, що перебувають на державній службі, за своїм посадовим станом є розпорядниками ресурсів, що безпосередньо їм не належать (бюджетні кошти, державні замовлення та пільги, об'єкти державної власності, соціальні, освітні, медичні послуги, що надаються за рахунок держави, тощо).

На основі другого підходу корупція характеризується як суспільне явище, що визначає міру неефективності наявних державних соціально-економічних інститутів та правової системи. За такого підходу корупція є, так би мовити, «силою тертя», котру мають перебороти як суспільство загалом, так і його господарюючі агенти та інститути для реалізації завдань, що стоять перед ними. Такий підхід відображає стан корумпованості суспільної системи в цілому.

Згідно з третім підходом, корупція є набором універсальних стратегій поведінки тих або інших соціальних груп, котрі мають на меті отримання переваг на послуги держави відповідного рівня та якості для організації і ведення бізнесу.

Загалом, громадяни України вважають, що головними причинами розквіту корупції в нашій країні є те, що посадові особи розглядають свої посади як інструмент для одержання особистої вигоди, а контроль над діями таких осіб із боку правоохоронних органів є неадекватним.

Сфера економіки – це саме те середовище, заради якого чиновник і вступає у корупційні зв'язки, де корупція живиться і де найбільші прибутки. Зворотний вплив корупції на економіку особливо небезпечний, оскільки знижує ефективність економічної політики держави, змушує приватний бізнес переходити в тіньовий сектор, що тягне за собою порушення законодавства, спотворює систему оподаткування і правила підприємницької діяльності, підштовхує підприємців вирішувати свої питання поза правовим полем.

До найбільш негативних наслідків впливу корупції на економіку дослідники відносять таке:

1. Розширення тіньової економіки. Це призводить до зменшення податкових надходжень до бюджету. Як наслідок, держава втрачає фінансові важелі управління економікою, загострюються соціальні проблеми через невиконання бюджетних зобов'язань.

2. Порушуються конкурентні механізми ринку, оскільки часто у вигрaші залишається не той, хто конкурентоспроможний, а той, хто незаконно зміг отримати переваги. Це спричиняє зниження ефективності ринку та дискредитацію ідей ринкової конкуренції.

3. Уповільнюється поява ефективних приватних власників, насамперед через порушення під час приватизації, а також штучних банкрутств, як правило, поєднаних із підкупом чиновників.

4. Неефективно використовуються бюджетні кошти, зокрема під час розподілу державних замовлень та пільг. Це ще більше ускладнює бюджетні проблеми країни.

5. Підвищуються ціни за рахунок «корупційних витрат». У результаті страждає споживач.

6. В агентів з'являється звєра у здатність влади встановлювати, контролювати та дотримуватися чесних правил ринкової гри.

7. Погіршується інвестиційний клімат, наслідком чого є невирішення проблем подолання спаду виробництва, оновлення основних фондів.

8. Розширюються масштаби корупції в неурядових організаціях (на фірмах, підприємствах, у громадських

організаціях). Це призводить до зменшення ефективності їхньої роботи, а відповідно, знижується ефективність економіки країни загалом.

Законом України «Про боротьбу з корупцією» корупція визначається як діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, яка спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг.

Наведене тлумачення корупції дає змогу констатувати, що до корупційних правопорушень можна віднести правопорушення, які:

– полягають у неправомірному використанні особою, уповноваженою на виконання функцій держави, офіційно наданої їй влади або службових повноважень, а також пов'язаних із ними можливостей для задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб;

– створюють умови для вчинення корупційних діянь або є приховуванням їх чи потуранням їм.

Залежно від характеру діяння, його мотивації чи спрямованості корупційні правопорушення поділяються на: 1) корупційні діяння; 2) інші правопорушення, пов'язані з корупцією.

Інакше кажучи, це правопорушення, в основі яких лежать: 1) зловживання службовою особою владою або службовим становищем; 2) корислива мета або інша особиста заінтересованість. Ці діяння визначають сутність корупції, становлять її серцевину.

Поділ корупційних правопорушень на корупційні діяння та діяння, пов'язані з корупцією, є досить умовним, оскільки вони можуть взаємно обумовлюватися (наприклад, отримання доходу в результаті незаконного зайняття підприємницькою діяльністю, як правило, тягне за собою порушення вимог щодо декларування (неподання, подання неповних чи неправдивих відомостей про доходи)), можуть бути нерозривно пов'язаними між собою (одержання хабара нерозривно пов'язане з його даванням), більше того, у певних випадках одне й те саме діяння може змінювати свій статус залежно від обставин його вчинення [1].

Корупція має пряме відношення до тіньової економіки.

Тіньова економіка – це економічна діяльність, суб'єкти якої уникають офіційного обліку та сплати податків. За характером діяльності та джерелами доходів зазвичай розрізняють три види тіньової економіки:

1) неформальна економіка – узаконена (дозволена) економічна діяльність, суб'єкти якої уникають офіційного обліку та мотивують свої дії ситуативною необхідністю фізичного виживання. Це найбільший сегмент тіньової економіки, представлений різноманітними видами дрібного виробництва товарів і послуг (наприклад, музичні чи фотографічні послуги на весільних урочистостях, попутне підвезення пасажирів чи вантажів, репетиторство, виконання ремонтних і будівельних робіт за домовленістю із приватними особами, реалізація продукції з присадибних ділянок на стихійному ринку). До цієї діяльності сьогодні додається і та, яка зумовлена новітніми інформаційно-технологічними досягненнями і ще не підпадає під дію чинного законодавства, яку надто складно оцінити для оподаткування через її віртуальний характер (наприклад, так званий домашній офіс, себто можна заробляти на комп'ютері, не виходячи із власної оселі);

2) прихована економіка – легальна економічна діяльність, суб'єктами якої, як правило, є підприємці, котрі заради отримання надприбутків вдаються до різних організаційних і фінансових маніпуляцій (наприклад, штучне дроблення великого бізнесу з розрахунком на отримання податкових преференцій, встановлених державою для

малого бізнесу, використання бартерних угод для наживи, неофіційні розрахунки з найманими працівниками, аби «нагріти» державу (так звані конверти). Таку економіку ще називають «сірою» економікою, оскільки в ній витрати ще легальні, а доходи – нелегальні;

3) кримінальна економіка – протиправна (злочинна) діяльність у вигляді фінансових афер, крадіжок, контрабанди, хабарництва, наркобізнесу, сутенерства, рекету, торгівлі людьми тощо. Таку економіку називають «чорною» економікою, позаяк у ній нелегальні як доходи, так і витрати.

Головні причини переходу економіки в «тінь»:

– недосконалість законодавства, передусім податкового. Ідеться, зокрема, про надмірний податковий тиск (завищені податкові ставки та/або зavelика кількість податків), заплутані (непрозорі) механізми адміністрування (нарахування) податків, несправедливе надання податкових пільг наближеним до влади бізнесменам тощо;

– корупція у системі державного управління. Корупція – це асоціальне явище, суть якого полягає в комерціалізації державними посадовими особами їхніх функціональних обов'язків;

– суто людські вади (жадібність, правове невігластво тощо) [2].

В Україні рівень тіньової економіки за підсумками дев'яти місяців 2015 р. знизився до 40% ВВП, що на 1 в. п. менше відповідного періоду попереднього року (рис. 1). За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі (МЕРТ), три з чотирьох методів, із використанням яких здійснюється оцінка рівня тіньової економіки, показали зменшення рівня порівняно з дев'ятьма місяцями 2014 р.

Метод «витрати населення – роздрібний товарообіг» зафіксував зменшення рівня тіньової економіки на 2 в. п. (до 54%).

Метод збитковості підприємств – зменшення рівня тіньової економіки становило 3 в. п. (до 33% від обсягу офіційного ВВП).

Монетарний метод показав зменшення рівня тіньової економіки на 1 в. п. (до 30% від обсягу офіційного ВВП).

Електричний метод зафіксував збільшення рівня тіньової економіки на 2 в. п. (до 34% від обсягу офіційного ВВП) [3].

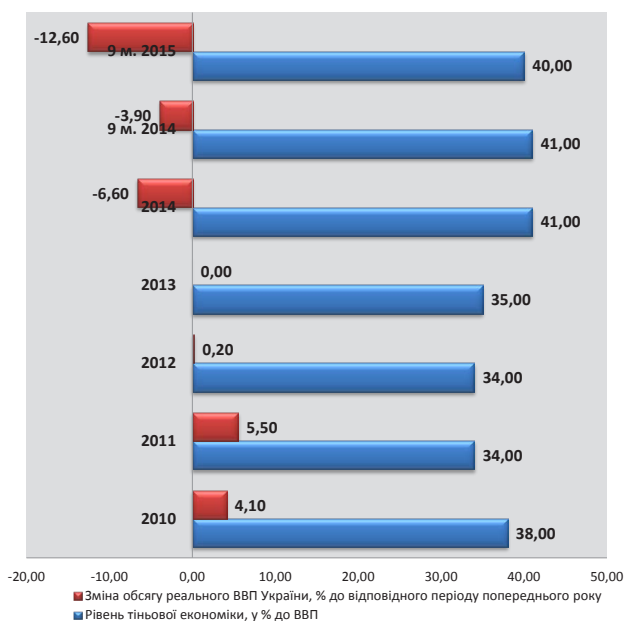

Рис. 1. Тенденція до зростання рівня тіньової економіки України [3]

Законом України «Про здійснення державних закупівель» урегульовано питання проведення конкурентних торгів серед учасників на постачання товарів, виконання робіт чи надання послуг за державні кошти.

Проте саме в цій сфері – фактично публічних фінансів – держава і зазнає найбільших збитків через корупцію, у результаті порушення основних принципів торгів за державні контракти. Наприклад, одна із найбільш поширених корупційних схем – це «відкати», коли державним службовцям, які відповідають за проведення закупівлі, компанія учасника торгів обіцяє грошову винагороду в разі, якщо вони забезпечать її перемогу на торгах. Держава відразу зазнає збитків із двох сторін: по-перше, обіцяна грошова винагорода, як правило, компенсується збільшеною вартістю контракту, що, відповідно, тягне за собою надлишкове витрачання державних коштів; по-друге, у цьому випадку не гарантується якість закупленого товару чи виконаних робіт або наданих послуг, що також буде компенсовано за рахунок державних коштів.

Інша корупційна схема в державних закупівлях пов'язана із заниженням ціни учасника, який претендує на перемогу, і в результаті оголошених торгів визначається переможцем претендент з найнижчою ціною, а по факту його ціна не забезпечить відповідне постачання та вимагатиме або в результаті розірвання укладеного з ним договору, або збільшення вартості контракту вже менш прозорими шляхами, ніж це відбувається за конкурентних торгів. У будь-якому випадку державний замовник торгів зазнає надлишкових фінансових витрат, що фактично є збитками, завданими державному бюджету.

Водночас значних збитків зазнають державні замовники в разі блокування конкурсних торгів, коли відбувається фіктивне оскарження торгів для їх зриву чи подаються фіктивні пропозиції учасників конкурсних торгів із метою приведення процедури до відміни. Обидва напрями супроводжуються головною ідеєю лобювання інтересів конкретного учасника, але в кожному випадку зрив торгів і відстрочення поставок впливають на фінансовий стан державного замовника, а відповідно, і на державний бюджет.

Іншим напрямом прояву корупційних явищ є неефективне використання бюджетних коштів, зокрема під час розподілу державних замовлень та пільг, що ще більше ускладнює бюджетні проблеми країни. Крім того, коли державні замовлення виконуються організаціями, «рекомендованими» зі сторони чиновника, який, відповідно, отримав винагороду від такої організації, є вірогідність великого ризику неякісного виконання таких замовлень, що в результаті знову ж таки «відшкодовується» за рахунок державних коштів [4].

У наш час учені виявили можливість ранжувати та порівнювати рівень корупції різних країн світу. Індекс сприйняття корупції (ІСК) надає рейтинг країн, спираючись на сприйняття корупції у державному секторі. Це складний індекс, поєднання опитувань та оцінювання корупції, зібраний впливовими організаціями. Бали країни вказують на рівень сприйняття корупції громадського сектору за шкалою від 0 до 100, де 0 означає високий рівень корупції, а 100 – її відсутність. Рейтинг країни визначає її позицію по відношенню до інших країн в індексі [5].

Найгірше на індексі СРІ України позначилася взаємодія влади та бізнесу. За останній рік рівень корупції виріс у частині надання комунальних послуг підприємцям, щорічних податкових відрахувань. За цим показником Україна отримала -3 бали за шкалою World Economic Forum Executive Opinion Survey. Водночас відбулося несуттєве покращання щодо винесення судових рішень на користь підприємців та етичних норм поведінки дер-

жавних чиновників під час спілкування з представниками бізнесу. Але позитив у цих питаннях не переважив негатив від взаємодії з комунальниками та податківцями.

Трійкою лідерів у найвідомішому світовому антикорупційному рейтингу СРІ 2015 р. є Данія, Фінляндія та Швеція із 91, 90 і 89 балами відповідно. Найкорумпованішими країнами світу є Північна Корея та Сомалі із 8 балами. «Колегами» України за ганебним антикорупційним індексом 27 балів є Іран, Камерун, Непал, Нікарагуа і Парагвай [6].

Нещодавно в Україні було створене Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) – державний правоохоронний орган, основне завдання якого – попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, учинених вищими посадовими особами, а також запобігання вчиненню нових.

Створення та запуск Національного антикорупційного бюро України було однією з вимог Міжнародного валютного фонду та Європейської комісії для лібералізації візового режиму України з Європейським Союзом.

14 жовтня 2014 р. Верховна Рада України ухвалила Закон «Про Національне антикорупційне бюро України».

4 грудня детективи НАБУ внесли до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомості про перші три кримінальні провадження, які стосуються схем розкрадання коштів державних підприємств на загальну суму близько 1 млрд. грн. [7].

Кримінальне провадження порушено, зокрема, щодо держпідприємства «Запоріжжяобленерго». «Тільки по одній справі відносно посадових осіб «Запоріжжяобленерго» ми заарештували 16 млн. грн. (близько 626 тис. євро)», – цитує главу відомства Ситника «РБК-Україна».

НАБУ в лютому вже повідомляло про численні факти виведення активів із підприємств країни, у тому числі

планованих на продаж. Основний обсяг справ, які веде бюро, стосується саме державних об'єктів. Якщо взяти 2014 р., то задекларовані збитки держпідприємств становили понад 110 млрд. грн. (3,9 млрд. євро). Ці гроші були виведені з України переважно в офшори [8].

Окрім «Transparency International Україна», проблеми корупції висвічує і досліджує Центр протидії корупції, який у цьому році запустив сайт «УКР.АВ», де інформує про махінації у сфері державних закупівель. «Найлегше помітити корупцію у сфері державних закупівель. Держжава витрачає приблизно 300 млрд. грн. на рік на державні закупівлі – це бездонне дно. За два минулих роки нам вдалося закономити для державного бюджету та не дати вкрасти більше мільярда гривень. Ми рахували лише ті договори, які були скасовані, або ті, де ми змусили зменшити ціну. Коли ми говоримо про боротьбу з корупцією без прізвиськ, документів або інструментарію юридичного та медійного – це лише розмови, а не боротьба з нею», – заявляє Віталій Шабунін, голова правління центру протидії корупції [9].

Таким чином, повільно створюються умови для протидії корупції в Україні.

Висновки. Через те, що на корупцію дуже довго «закривали очі», стан економіки України наразі – один із найнижчих у світі. Для протидії потрібно впровадження певних урядових дій, таких як: формування ефективної антикорупційної політики, посилення відповідальності та покарання за корупційні діяння, реформування судів та органів кримінальної юстиції, спрощення умов ведення бізнесу та детінізація економіки, формування ефективної прозорої системи адмінпослуг та політичних фінансів, доглядання за законністю використання бюджетних коштів, здійснення електронних державних закупівель, створення системи легкого доступу до інформації [10].

Список використаних джерел:

1. Економічна безпека: [навч. посіб.] / О.С. Користін, О.І. Барановський, Л.В. Герасименко [та ін.]; за ред. О. М. Джужі. – К.: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2010. – 368 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/10560412/ekonomika/koruptsiya_naslidki_vplivu_ekonomiku_ukrayini.
2. Сірко А.В. Економічна теорія. Політекономія: [навч. посіб.] / А.В. Сірко. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 416 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://pidruchniki.com/1613030562916/politekonomiya/tinova_ekonomika.
3. Офіційний сайт Державної фіскальної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-rokazniki-roboti/kontrolno-perevirochna-roboti/>.
4. Красніков Д.А. Наслідки корупції для фінансової системи держави / Д.А. Красніков // Теорія та практика державного управління. – 2013. – № 2 (41) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/tpdu/2013-2/doc/2/10.pdf>.
5. Центр протидії корупції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://antac.org.ua/analytics/chym-je-rejtnh-ti-i-scho-tse-oznachaje-dlya-ukrajiny/> –
6. Transparency International Україна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ti-ukraine.org/news/oficial/5741.html>.
7. Національне антикорупційне бюро України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nabu.gov.ua/>.
8. Сайт новин України і Світу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://7dniv.info/politics/74407-zbitki-ukraiini-vd-korupcii-v-nabu-ocnili-u-mliard-griven.html>.
9. IT задля реформ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://it4reform.org/2015/02/23/top-3/>.
10. Рівненський інформаційний портал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ogo.ua/articles/view/2014-07-03/52714.html>.

Анотація. На сьогоднішній день економіка України страдає від величезних втрат, нанесених корупційною діяльністю, і саме тому ця тема є однією з найбільш актуальних для нашої держави. У цій статті використані такі методи дослідження, як описательний, метод аналізу та синтезу, графічний. Ґрунтовне вивчення даної теми дасть можливість розвитку економіки та покращенню соціально-економічного життя населення країни.

Ключевые слова: корупція, тіньова економіка, індекс сприйняття корупції, Національне антикорупційне бюро України.

Summary. To date, the Ukrainian economy is suffering from huge losses caused by corruption. That is why this topic is one of the most urgent for our country. This article uses a row of scientific methods: describing, method of analysis and synthesis, graphic. The study identified the main areas requiring anti-corruption reforms, and implementing these reforms.

Key words: corruption, shadow economy, corruption perception index, the national Anti-Corruption Bureau of Ukraine.